

КАХЛІ ІЗ ЗІБРАННЯ СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Експонування кахлів виробництва гончарної майстерні «Абрамцево» із зібрання Сумського обласного краєзнавчого музею на виставці «Сузір'я Поленова» — явище закономірне з огляду на один з лейтмотивів виставки, який висвітлює Абрамцево як один із центрів художньої культури останньої чверті XIX — початку XX століття. Саме там, з 1890 року розпочала свою історію керамічна майстерня. Її діяльність обумовлена процесами, пов'язаними з інтересом до духовної культури минулого і відродженням стародавніх ремесел, формуванням нового відношення до внутрішнього та зовнішнього оформлення архітектури, розумінням особливої декоративної виразності кераміки.

Першою почала вивчати техніки керамічного живопису художниця Олена Поленова, яка організувала «керамічні четверги» у московському будинку брата, художника Василя Поленова. Ініціативу художників підтримав підприємець, меценат і творча особистість Сава Мамонтов. Діяльність митців, згуртованих навколо гончарної майстерні, відзначалася пошуками нового стилю, творчим експериментом і відродженням майоліки. Технологічні особливості її виготовлення вивчали і розвивали Михайло Врубель, Віктор Васнецов, Олександр Головін, Валентин Серов. Незабаром, головна роль у творчому процесі відводиться Михайлу Олександровичу Врубелю. Відкриття нових мистецьких достоїнств у майоліці призводить навіть до того, що митець, як згадував один із сучасників, «одну зиму, працюючи в гончарній майстерні, прожив майже безвиїзно в Абрамцеві»¹.

Деякі кахлі, що експоновано на виставці, виготовлені у техніці відновлювального випалу та виконані за ескізами М. Врубеля, і, можливо, за його безпосередньої участі. Автор книги «Сторінки минулого» Микола Прахов згадував, що М. Врубель «тільки іноді» самотужки ліпив перші моделі пічних кахлів, з яких потім виготовляли гіпсові форми. Познайомившись з керамікою на початку 1890-х років, художник продовжував ще довгий час працювати у цій

галузі. Інтерес М. Врубеля до пічних кахлів мав й практичний аспект, пов'язаний з відновлюванням печей у садибному будинку Мамонтових. Створюючи утилітарні речі, художник як і в інших видах мистецтва, вирішував складні мистецькі завдання у кольорі та композиції.

Ця робота потребувала проведення експериментів, зокрема, у технології випалу виробів з глини, яку запровадив в Абрамцеві молодий кераміст-технолог Петро Ваулін. Ця робота потребувала проведення експериментів, зокрема, у технології випалу виробів з глини, яку запровадив в Абрамцеві молодий кераміст-технолог Петро Ваулін. Результатом сміливих дослідів з'явилося визначення оптимального часу випалу, який отримав назву відновлювального. Подібна техніка передбачала хімічний процес відновлювання у горні окисів, які входять до складу кольорової поливи, у метали. Отриманий ефект металічного або перламутрового блиску полив'яної поверхні виробів надавав їм особливої краси і привабливості. Якщо раніше металізація на поверхні керамічного виробу вважалася браком, то саме М. Врубель побачив у ній нові можливості декоративної виразності. Як свідчив М. Прахов, «блиск металу і особливо переливи барв дорогоцінних каменів завжди привертали увагу Врубеля»².

Серед різноманітної тематики і мотивів зображень на кахлях митця провідне місце займав рослинний орнамент. П'ять кахлів дають уявлення про надзвичайне відчуття і розуміння М. Врубелем форм рослинного світу. Описуючи свої враження від вази чи глечика роботи М. Врубеля, художник, сценограф і декоратор Олександр Головін зазначав, що там було «все на місці», а в орнаменті митець зумів проявити «своє». Проте, Михайло Олександрович трохи з іронією називав себе керівником «заводу кахляних і теракотових декорацій», а його батько — «художником із пічної справи»³.

Крім рослинного та геометричного орнаменту М. Врубель розробляв у кахлях інші мотиви. Трактуювання зображення жіночої голови з розпущеним волоссям і квітами, що її обрамляють на сумському кахлі зближує його з

образом декоративної скульптури М. Врубеля «Дівчина у вінку» (1890-ті) з колекції Музею-заповідника «Абрамцево». Знавець творчості учасників абрамцевського художнього гуртка, Елеонора Пастон побачила у цьому творі Снігуроньку, головного персонажа однойменної опери Миколи Римського-Корсакова за однойменною п'єсою Олександра Островського⁴. Вінок з чарівних квітів, як символ невичерпного джерела любові, нагадує про подарунок Весни-Красни своїй доньці. Сумський кахель слід розглядати у ряду майолікових творів М. Врубеля з жіночими образами, в яких відбулося творче переосмислення митцем реальних життєвих характерів та фантазії.

Особливу увагу привертає кахель «Ассирієць». Він є, ймовірно, рефлексією митця на образ ассирійського полководця Олоферна, створеного Федором Шаляпіним в опері Олександра Серова «Юдиф». Полива червоно-бордового кольору символічно нагадує про трагічний фінал старозавітної історії, яка закінчилася відрубанням голови Олоферна. Образ ассирійського полководця розроблявся митцем також у круглій майоліковій скульптурі. Один з варіантів «Ассирійця» (початок 1890-х, горновий окислювальний випал) зберігається у Третьяковській галереї. Звернення до подібного образу могло бути обумовлено й специфічним сприйняттям М. Врубелем принципів мистецтва стародавніх східних деспотій: «Художники — єгиптяни та ассирійці».

Сумська колекція кахлів гончарної майстерні «Абрамцево» нараховує 35 предметів та є винятково цікавою з огляду на представлених у ній авторів. Варті уваги два кахлі С. Мамонтова, який продемонстрував свої мистецькі здібності у кераміці, створюючи камерні майолікові скульптури та декоративне оздоблення для печей. На Всесвітній виставці у Парижі (1900) С. Мамонтов був нагороджений золотою медаллю як «експонент майолікових виробів». Представлені на виставці твори різнобічно обдарованої людини виготовлені вже у майстерні, що була переведена з Абрамцева до Москви наприкінці 1890-х років. Кахлям Сави Івановича притаманна чіткість малюнку, а симетричність і рівновага елементів надає композиціям характеру геральдичних зображень.

Підготовка до експонування кахлів на виставці «Сузір'я Полєнова» спонукала до більш пильного дослідження мистецького зібрання Сумського обласного краєзнавчого музею. А показ доволі цікавої її частини є своєрідним подарунком шанувальникам мистецтва до 100-літнього ювілею Київської картинної галереї.

1. Музей-заповедник «Абрамцево»: очерк-путеводитель / авт. О. И. Арзуманова, А. Г. Кузнецова, Т. Н. Макарова, В. А. Невский. Москва, 1984. С. 226.
2. Прахов Н. А. Страницы прошлого. Очерки-воспоминания о художниках / общ. ред. В. М. Лобанова. К., 1958. С. 137.
3. Врубель. Переписка. Воспоминания о художнике / сост. Э. П. Гомберг-Вержбинская, Ю. Н. Подкопаева, Ю. В. Новиков. Ленинград, 1976. С. 57, 122.
4. Пастон Э. В. Тайны женских образов в майоликовых скульптурах М. А. Врубеля. «Египтянка» и «Девушка в венке». *Абрамцево в истории и культуре России: материалы и исследования* [Вып. 13] / Музей-заповедник «Абрамцево». Абрамцево, 2017. С. 109–118.